

Кнежев дворцац у Брестовачкој бањи

Нема случајних грађевина, издвојених из људског друштва у коме су никле, и његових потреба, жеља и схватања, као што нема произвољних линија безразложних облика у неимарству. А постојанак и животи сваке велике, лепе и корисне грађевине, као и њен однос према насељу у коме је подигнута, често носе у себи сложене и шајанствене драме и историје.

И. Андрић, *На Дрини ћурџија*

Кнежев дворцац у Брестовачкој бањи подигнут је 1856. године, за време владавине кнеза Александра Карађорђевића (1843-1858), с намером да служи као летњиковач кнезу и његовој породици. У дворцу је кнез повремено примао у аудијенцију представнике власти из овога краја. Овакву намену Кнежев дворцац није дуго задржао. Противљење Совјета подизању кнежевог личног здања на државном земљишту утицало је да кнез Александар

Брестовачку бању уведе правилан начин лечења и да, сходно ондашњим схватањима, посетиоцима пружи очекивану удобност и уживање, Кнежев дворцац уступио бањским гостима. Тако су, од времена када је Стеван Мачај обављао дужност сталног бањског лекара, током летњих месеци од 1871. до 1886. године, собе у дворцу "без икаквог намештаја" <2> издаване посетиоцима Бање.

О томе да је Кнежев дворцац, за разлику од осталих некад постојећих грађевина у бањи, одговарао савременим схватањима комфора, говори Феликс Каниц који каже да је "кнез Александар Карађорђевић много учинио за удобност ове бање коју и сам посећује". <3> Кнежев дворцац је и после Стевана Мачаја, до краја XIX века, као и почетком XX века (па и надаље, у време Краљевине Југославије, када је Брестовачка бања стављена под надлежност Моравске бановине), служио за смештај бањских гостију. <4> Овакву намену задржао је и после Другог светског рата. <5> Касније је у Кнежев дворцац смештена природњачка збирка са експонатима карактеристичним за Јужни Кучај. Данас Кнежев двор није ни у каквој функцији и, нажалост, налази се у веома лошем стању (нарочито откад је недавно дошло до његовог урушавања).

Кнежев дворцац налази се на узвишењу које доминира Брестовачком Бањом. Подигнут је као једнострана грађевина, на стрмом терену. До дворца се долази кроз засвођену капију, степеништем смештеним иза равног зида. Основа грађевине је правоугаона и симетрично решена, са пространим холем у средини, и собама и једном оставом са стране. У средини хола смештено је широко камено степениште којим се излази у хол на спрату, а одатле у отворени трем, окренут ка дворишту. Из супротне стране хола на спрату улази се бочно у собе, и у предњем делу у једну

прихвати мишљење чланова Совјета по којем би се грађевина подигнута на државном земљишту сматрала државним власништвом. <1> Стога је, после збацивања кнеза Александра са престола 1858. године, промењена и првобитна намена његовог дворца у Брестовачкој бањи. Томе је највише допринео први бањски лекар Стеван Мачај, који је, у жељи да у

велику просторију са балконом (сада урушен заједно са делом ове просторије) из које се улази у две собе са стране. Споља је грађевина једноставног изгледа. Равне површине фасада рашчлањене су једино хоризонталним профилисаним венцима и перфориране су једноставним правоугаоним прозорским отворима. Једино се изнад прозора на спрату налазе једноставни украси у виду поједностављених конзола које подупиру хоризонталне венце. Главна фасада, сада највише оштећена, оживљена је још и пиластрима и (некада) балконом од кованог гвожђа, са кога се пружао поглед на бању.

Кнежев дворец у Брестовачкој бањи сведочи о томе како је изгледала профана архитектура у Србији средином прошлога столећа, али и о томе какве су биле жеље, могућности и схватања ондашњих наручилаца. Обнављање Кнежевог дворца неопходно је стога што, заједно са Конаком кнеза Милоша, подигнутим 1835. године, пружа посетиоцима Бање могућност да сагледају како је текао развој српске профане архитектуре у првој половини XIX столећа – и то од кућа подигнутих у балканско-оријенталном стилу (какав је Конак кнеза Милоша), до оних грађених у духу савремених европских схватања неимарства, какав је Дворец кнеза Александра (мада са доста упрошћеним изгледом). Давна, далека и лепа Гогољева мисао како је "људска мисао записана у камену" и да куће говоре и онда када утихну људи и предања, увек ће се поново пред нама потврђивати. <6>

Мирјана Видовић

Литература:

<1> Т. Пајић, Д. Ничић, *Брестовачка Бања у доба кнеза Милоша*, Бор 1970.

<2> С. Мачај, *Брестовачка Бања*, српски архив за целокупно лекарство Ц, Београд 1888. О издавању дворских соба бањским посетиоцима сведочи Милан Ђ. Милићевић у: *Кнежевина Србија*, Београд 1876.

<3> Феликс Каниц, *Србија, земља и сивановништво*, Београд 1985.

<4> Лаза Недељковић, *Бање, морска и климатска места у Југославији*, Београд 1936.

<5> М. Здравковић, "Споменици културе у Брестовачкој Бањи", *Гласник етнографског института Српске академије наука*, I-II, Београд 1952.

<6> Р. Радовић, *Антологија*, Београд 1991.

Две песме, један гр(а)д

* (пише) Горан Миленковић *

Фабричка сирена

Дан ми састављен
из три њена звука.
Између две сирене
време ми размеђено:
је ли ово већ будућност?

Она свира сваки мој сан
снови ми се у њу стекли.
Сан ми се у звук претворио:
чујем је и у сну.

Она ми саставни део свега:
било ми њеним тактом куца.
Најдужи ми корак
кад у ишчекивању њеног звука
њиме одјекује.

Спајајући време са животом
њен звук је увек друкчији:
као жеља, као жена.

Милен Миливојевић

***

град грд
грд род
аверзивни изнерод
грдородни онеплод
и
непод за ород
већ
вишњи вод
за кисели несвод
град грд
срд

Саша Д. Ловић

Белешка: основу различитих културно-антрополошких ставова, иманентних наведеним поетским текстовима, чине бројне нијансе поверења или радикалног неповерења у тзв. метаприче (о јединству истине, сагласју, напретку, херменеутици смисла, еманципацији). Поезију бакарних река, сунаца и срца, уморних али срећних рудара, девојчица које се јављају на хоризонтима испод земље, поезију смисла – смењује парадоксално, драстично, нонсенсно, ванумно, смех апсурда и мржња према граду који убија и према људима који пристају немо на своју духовну смрт. Игра се, поприлично непримећена, лагано и гротескно наставља.